

Μνήμων

Τόμ. 15 (1993)

Carlo Ginzburg, *Le sabbat des sorcières*, μετφρ. από το ιταλικό: Monique Aymard, Παρίσι, Gallimard, 1992, 427 σ.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΖΕΗ

doi: [10.12681/mnimon.489](https://doi.org/10.12681/mnimon.489)

Βιβλιογραφική αναφορά:

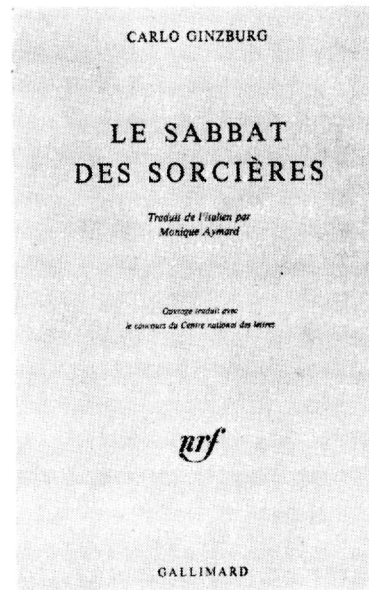
ΖΕΗ Ε. (1993). Carlo Ginzburg, *Le sabbat des sorcières*, μετφρ. από το ιταλικό: Monique Aymard, Παρίσι, Gallimard, 1992, 427 σ. *Μνήμων*, 15, 335–337. <https://doi.org/10.12681/mnimon.489>

Carlo Ginzburg, *Le sabbat des sorcières*, μετφρ. από το ιταλικό: Monique Aymard, Παρίσι, Gallimard, 1992, 427 σ.

«Μάγισσες και μάγοι μαζεύονταν νύχτα, συνήθως σε μέρη ερημικά, σε βουνά και σε κάμπους. Άλλοτε έρχονταν πετώντας, με τα κορμιά πασαλειμμένα με μαγικές αλοιφές, καβάλα σε ραβδιά ή σε σκούπες, κι άλλοτε πάλι στις ράχες ζώων, ή μεταμορφωμένοι οι ίδιοι σε ζώα. Όσοι έρχονταν για πρώτη φορά σ' αυτές τις συγκεντρώσεις έπρεπε να αρνηθούν τη χριστιανική πίστη, να βεβηλώσουν τα θεία και να λατρεύουν το διάβολο, που βρισκόταν εκεί είτε με ανθρώπινη μορφή, είτε (πιο συχνά) με τη μορφή ζώου ή μισού ζώου και μισού ανθρώπου. Ύστερα ακολουθούσαν φαγοπότια, χοροί και σεξουαλικά όργια. Πριν γυρίσουν στα μέρη τους, οι μάγισσες και οι μάγοι έπαιρναν μαζί φίλτρα για βασκανίες, φτιαγμένα από λίπος παιδιών και άλλες ουσίες».

Έτσι περιγράφουν περίπου τις μαγικές συναγωγές του Μεσαίωνα τα πρακτικά των δικών της μαγείας από τον 15ο ως τα τέλη του 17ου αιώνα σ' όλη την Ευρώπη, και τα κείμενα δαιμονολογίας της εποχής, πηγές από τις οποίες ξεκινά και ο Carlo Ginzburg. Το υλικό που χρησιμοποιεί είναι ευρύτατο, αλλά εξαιρετικά αντιφατικό: οι κατηγορούμενοι για μαγεία υποβάλλονται σε ποικίλες πιέσεις και βασανιστήρια από τα μεσαιωνικά δικαστήρια για να ομολογήσουν, επομένως με την πρώτη ματιά δεν μπορούμε να ξέρουμε σε ποιο βαθμό οι ομολογίες τους απηχούν την εικόνα που προσπαθούν να διαμορφώσουν οι δικαστές και όχι την πραγματικότητα. Η αποδέσμευση αυτής ακριβώς της πραγματικότητας που υποβάλλεται μέσα από τις ομοιότητες αλλά και τις αποκλίσεις των πληροφοριών έπρεπε να γίνει από διαφορετικά μονοπάτια. Το βιβλίο του «*Le sabbat des sorcières*» (: Οι νυκτερινές συγκεντρώσεις των μαγισσών) χωρίζεται σε τρία μέρη, που περιγράφουν τους τρεις διαδοχικούς δρόμους διεξόδου του συγγραφέα στο υπαρκτό υπέδαφος του κόσμου των μαγισσών. (Η προέλευση του όρου *sabbat* είναι ασαφής, λέει ο Ginzburg, ενώ στο λαϊκό λεξιλόγιο οι συγκεντρώσεις αυτές έπαιρναν χιλιάδες ονομασίες).

Στο πρώτο μέρος ο Ginzburg επιχειρεί καταρχήν μια ιστορική προσέγ-

γισή· δεν είναι η πρώτη φορά που γίνεται αυτό, ωστόσο οι πρόδρομοί του δεν ατένιζαν τον κόσμο της μαγείας παρά από τη θέση διαφοροποίησης από αυτόν, και μόνο στις καλύτερες περιπτώσεις έκαναν τον κόπο να κατανοήσουν τις «δεισιδαίμονες υστερίες των αγράμματων χωρικών». Αντίθετα η ιστορική ματιά του συγγραφέα αναζητά μέσα από τις παραπάνω διηγήσεις τις κοινωνικές προβολές αυτής της διαφοροποίησης. Η άρνηση της χριστιανικής πίστης όσων ακολουθούν τον Σατανά και τα πραγματικά γεγονότα που απηχούν οι ομολογίες των κατηγορουμένων για μαγεία οδηγούν στην πιθανότητα της κρυφής συνωμοτικής δραστηριότητας περιθωριακών ομάδων της μεσαιωνικής κοινωνίας, καταρχήν μη χριστιανών, Εβραίων ή Μουσουλμάνων, αλλά και αιρετικών, και στη συνέχεια όλων των απόβλητων ομάδων που τα διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά τους τους απομονώνουν από το σύνολο και τους γεννούν την έχθρα και την εκδικητικότητα: ανάπηροι, λεπροί, γυναίκες (είναι χαρακτηριστική στις απολογίες των κατηγορουμένων η πλειοψηφία των μαγισσών, των γυναικών που ασχολούνται με τη μαγεία και των θηλυκών ειδώλων ή θεοτήτων που λατρεύουν και ακολουθούν.)

Αυτή, ωστόσο, η προσπάθεια ιστορικής ερμηνείας δεν είναι αρκετή για τον συγγραφέα: περιορίζει το αντικείμενό του στα όρια μιας συγχρονικής μελέτης, ενώ τα κείμενα που έχει στα χέρια του ξεπερνάνε τα γεωγραφικά και ιστορικά πλαίσια της περίπτωσης. Όλες ή σχεδόν όλες οι διηγήσεις για τις νυχτερινές συναγωγές των μαγισσών μιλάνε για ανθρωποθυσίες, για ανθρώπους ή δαίμονες, που μεταμορφώνονται σε ολόκληρα ή σε μισά ζώα, που πίνουν μαγικά φίλτρα και πέφτουν σε έκσταση: αλλού είναι γυναίκες που ακολουθούν στρατιές νεκρών και θεότητες διαφορετικές κατά περιοχή αλλά με κοινά χαρακτηριστικά και ιδιότητες, και αλλού άνδρες που παίρνουν μέρος σε μάχες για τη γονιμότητα των αγρών· τέλος, για νεκρά ζώα που ξαναζωντανεύουν και για στρατιές νεκρών που κατεβαίνουν στον κόσμο των ζωντανών να εκδικηθούν. Για να εξηγήσει τις μορφολογικές ομοιότητες που παρουσίαζαν κείμενα ή διηγήσεις από διαφορετικούς γεωγραφικούς αλλά και πολιτισμικούς χώρους ο Ginzburg διάλεξε στο δεύτερο μέρος να προσεγγίσει και διαχρονικά το φαινόμενο των νυχτερινών συναγωγών: να αναζητήσει δηλαδή την πιθανότητα μιας κοινής πολιτισμικής μήτρας, που διέδωσε μέσα από τις μετακινήσεις των φύλων, τις κοινές καλλιέργειες και ομόλογες συνθήκες διαβίωσης, τις προφορικές παραδόσεις και τις λαϊκές λατρείες και πρακτικές, την αναπαράσταση του ίδιου σε γενικές γραμμές μυστικού και απαγορευμένου κόσμου, από τις ορεινές αγροτικές κοινωνίες των Άλπεων ως τους ψαράδες της Μεσογείου, από τους κυνηγούς και τους νομάδες της Κεντρικής Ασίας ως τους πολεμιστές Κέλτες της Ιρλανδίας, από την ινδο-ευρωπαϊκή στην ουραλο-αλταϊκή γλωσσική και πολιτισμική περιφέρεια. Αυτό το κοινό πολιτισμικό υπόστρωμα ο Ginzburg το τοποθετεί στη σαμανική παράδοση.

Ωστόσο ο συγγραφέας διαπιστώνει πως αυτοί οι ερμηνευτικοί δρόμοι παρουσιάζουν μεθοδολογικές αντιφάσεις, και πως αποκαλύπτουν μόνο επί μέρους πραγματικότητες. Έτσι στο τρίτο μέρος καταφεύγει σ' ένα τρίτο δρόμο, στην ανίχνευση μιας βαθύτερης, δομικής «διαχρονίας», με την ελπίδα να εξηγήσει το διπλό μηχανισμό της επιβίωσης μέσα στο χρόνο και της εξάπλωσης μέσα στο γεωγραφικό χώρο των μαγικών τελετών: κι αυτός ο δρόμος είναι η αρχέγονη και άχρονη εμπειρία του θανάτου. Όλες οι πολιτισμικές κοινότητες που μαρτυρούνται, καθώς και τα ερμηνευτικά σχήματα του κοινωνικού περιθωρίου και της συνωμοτικής πρακτικής, υποδεικνύουν στο βάθος τον σκοτεινό, εχθρικό και πικραμένο κόσμο των νεκρών που θέλουν να επιστρέψουν, που έχουν αφήσει ανοιχτούς λογαριασμούς στον κόσμο των ζωντανών. Άραγε, αναρωτιέται ο συγγραφέας, οι νυχτερινές συναγωγές των μαγισσών να απηχούν στην πραγματικότητα την αέναη προσπάθεια υπέρβασης του ορίου ανάμεσα στη ζωή και το θάνατο, και την αγωνιώδη πάλη για την επικράτηση του ενός από τους δύο; Μαζί του αναρωτιόμαστε κι εμείς αν τελειώνει εδώ η νύχτα των μαγισσών, που «δε μοιάζουν με της γης τους ανθρώπους, κι όμως είναι εδώ κάτω στη γη. Μιλείστε! ζείτε;» (*Μάκβεθ*, Πράξη πρώτη, Σκηνή Γ', μτφρ. Κ. Θεοτόκη, Αθήνα 1923, σ. 57).

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΖΕΗ